

4.

CSALÁDTÁMOGATÁS, GYERMEKNEVELÉS, MUNKAVÁLLALÁS

Blaskó Zsuzsa

FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

- A magyar családtámogatási rendszeren belül jelentős súlyt képviselnek a készpénzes támogatások. A kisgyermekes (a háromévesnél fiatalabb gyermeket nevelő) családok mindegyikét érinti valamilyen születéshez és gyermekgondozáshoz kapcsolódó pénzbeli juttatás – a TGYÁS^F, a GYES^F, vagy a GYED^F. A családi pótlék pedig a gyermek születésétől kezdve egészen a 18 éves koráig jár és nem csekély hozzájárulást jelent a családok – különösen a szegényebb háztartások – bevételeihez.
- Nemzetközi összehasonlításban Magyarország azok közé az országok közé tar-

tozik, amelyek a kisgyermekek otthoni gondozását ösztönzik. Ebbe az irányba hat egyrészt a gyermekgondozási szabadságok és juttatások (GYES–GYED) rendszere, amely egy gyermekkel jelenleg összesen három év otthonmaradást tesz lehetővé, másrészt a bölcsődei férőhelyek alacsony száma. Bár a szabályozások megengedik – nagyon kevés anya vállal munkát gyermeke hároméves kora előtt.

- A több évtizede főbb vonalaiban változatlan rendszert jelentős mértékben módosítja egy 2009 nyarán született törvénymódosítás, amely szerint a 2010 áprilisa után született gyerekekkel már csak két éven keresztül maradhat otthon a szülő.
- Miután a legkisebb gyermek betöltötte harmadik életévét, az anyák nagy része – ha egyáltalán vissza tud térni a munkapiacra – igen nehezen tudja összehangolni a családi és a munkahelyi teendőit. A részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya Magyarországon nagyon alacsony, a munkaidő alakításába a munkavállalók többségének pedig nincsen beleszólása.
- Bár a különféle gyermektámogatások jó részére az apa is jogosult, a gyakorlatban ezt a lehetőséget kevesen veszik igénybe, így a gyermekek ellátása túlnyomórészt az anyák feladata.

PÉNZBELI JUTTATÁSOK ÉS MUNKAIDŐ-KEDVEZMÉNY

A gyermek születéséhez kapcsolódó támogatások rendszere Magyarországon meglehetősen összetett (1. ábra). Egyaránt tartalmaz egyszeri kifizetéseket (anyasági támogatás) és bizonyos ideig folyamatosan folyósított támogatásokat (TGYÁS, GYES, GYED, GYET^F). A folyamatos támogatások között szerepelnek alanyi jogon járó és biztosítási jogviszonyhoz kötött kifizetések is. Az utóbbiak többsége ráadásul nem egyszerűen készpénzt jelent, hanem egyúttal lehetővé teszi a munkától való távollmaradást, biztosítási jogviszonyt is nyújt. Leghosszabb ideig az alanyi jogon járó családi pótlék jelent rendszeres jövedelem-kiegészítést a családoknak. A főbb támogatások rendszerét az 1. ábra mutatja be.

sult. A GYES összege 2008. január 1-jéig évről évre infláció-követő ütemben emelkedett, azóta változatlanul 28 500 forint havonta. A GYES-t a gyermek egy éves kora után az apának, vagy akár a nagyszülőnek is lehet folyósítani, ám a gyakorlat azt mutatja, hogy ezzel a lehetőséggel kevesen élnek.

A GYES-t igénybe vevő személy a gyermek egyéves koráig nem folytathat fizetett munkát, utána azonban korlátozás nélkül végezhet keresőtevékenységet. Mindez a korábbiakhoz képest jelentős lépést jelent a szülői munkavállalás intézményes támogatásának irányába. 2004-ig ugyanis a gyermek másfél éves koráig egyáltalán nem dolgozhatott a GYES-en lévő szülő, 2006-ig pedig napi négy órában, vagy időkorlát nélkül a család otthonában végezhetett munkát. A folyamatos könnyítések ellenére

1. ábra. A jelenlegi magyar családtámogatási rendszer főbb elemei

A gyermek életkora (év)											
0	1	2	3	4	5	6	7	8		18	
Gyermeknevelési segély (GYES)											
				Gyermeknevelési támogatás (GYET)							
Anyasági	TGYÁS	GYED	(GYES)								
Családi pótlék											

Az anyasági támogatás a gyermek születéséhez kapcsolódó, alanyi jogon járó juttatás, egyszeri összeg, amely elsősorban a gyermek születésével járó kiadások kompenzálására hivatott. Nagysága a gyermek születésekor érvényes legkisebb öregségi nyugdíj 225 százaléka, 2009-ben 85 500 forint.

Abban az esetben, ha a szülést megelőzően az anya nem dolgozott, az egyszeri anyasági támogatás mellett – a gyermek három éves koráig – gyermeknevelési segélyre (GYES), és a vele járó biztosítási jogviszonyra joga-

a GYES melletti munkavégzés 2005-ig legalábbis ritka maradt.¹

1967-es bevezetésekor a GYES az egész világon kivételesnek számító három évet biztosított az anyáknak arra, hogy némi pénzbéli támogatás mellett, munkaviszonyuk minősülő időt töltsenek otthon a gyermekükkel. Folyósításának feltételei

¹ A 2000-es évek első felében végzett felmérés szerint a GYES mellett munkát vállaló nők aránya körülbelül 5 százalék lehetett (lásd: Bálint – Köllő 2007).

azóta többször módosultak, de hároméves időtartamával továbbra is az egyik leghosszabb otthoni gyermeknevelést lehetővé tevő támogatási forma Európában. Ezen az állapoton kíván változtatni az a 2009 júliusában elfogadott törvénymódosítás, amely szerint a GYES fizetésének időtartamát háromról két évre csökkentenék a 2010. április 30-a után született gyermekek esetében.

Abban az esetben, ha a szülés előtt az anya rendelkezett társadalombiztosítással, 24 héten át tartó szülési szabadságra mehet, és ezalatt *terhességi és gyermekágyi segélyben* (TGYÁS) részesül. A segély összege a megelőző évi átlagkereset időarányos részének 70 százaléka. A szülési szabadság 24. hetének elteltével a szülés előtt biztosítási jogviszonnyal rendelkező szülő – tehát akár az anya, akár az apa – a gyermek kétéves koráig *gyermeknevelési díjban* (GYED) részesülhet. A gyermekgondozási díj a jogosultság kezdetét megelőző naptári év átlagkeresetének 70 százaléka, de legfeljebb a mindenkor minimálbér kétszeresének 70 százaléka. A TGYÁS, illetve a GYED folyósításának ideje alatt az érintett munkaviszonyát megtartva szabadságon van, fizetett munkát nem vállalhat. A GYED-ben részesült szülők a gyermek kétéves kora után – a korábban biztosítási jogviszonnyal nem rendelkezőkhöz hasonlóan – a hátra lévő egy évben GYES-re jogosultak. A GYES-re való jogosultság időszaka alatt a munkavállalót felmondási tilalom védi.

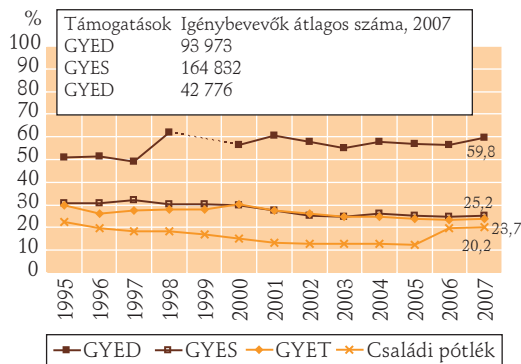
A *gyermeknevelési támogatás* (GYET) a legalább három gyermeket nevelő szülőnek jár 1993 óta. Ezt az anyai jogon járó juttatást a legfiatalabb gyermek hároméves korától annak nyolcéves koráig kapja a szülő. Nagysága az öregségi nyugdíj mindenkor legkisebb összegével egyenlő, amely a 2007. december 31. után megállapított jogosultság esetén jelenleg havi 28 500 forint. A

GYET-ben részesülő szülő kereső tevékenységet csak napi négy órát meg nem haladó időtartamban folytathat – kivéve, ha munkáját otthonában végzi.

A *családi pótlék* a legtöbbeket érintő juttatás a pénzben nyújtott családtámogatási formák közül. A családi pótlék anyai jogon, minden gyermek után jár. Összege gyermekszám, családtípus (egy vagy két szülő) és a gyermek egészségi állapota szerint differenciált és jellemzően minden naptári évben valamelyest emelkedik. Általános esetben a gyermek tankötelezettségének végéig, vagyis 18 éves koráig jogosult családi pótlékre. A rendszerváltozás után felgyorsult infláció miatt reálértékéből sokat veszített. Ezt a helyzetet egy 2006-os változás némileg korrigálta: 2006 januárjában a korábbi rendszeres gyermekvédelmi támogatást, valamint az akkor megszűnt adókedvezményt beépítették a családi pótlék összegébe. Ekkor az egy gyermek után kifizetett pótlék nagysága közel kétszeresére nőtt. 2009-ben (2008 eleje óta változatlanul) például az egygyermekes, kétszülős családok esetében 12 200 forint, a három- vagy többgyermekes családok esetében gyermekenként 16 000 forint a havonta kifizetett összeg. Egyedülálló szülő egy gyermekkel 13 700 forinthez, míg három vagy több gyermeket egyedül nevelő szülő gyermekenként 17 000 forinthez jut. A közvetlen pénzbeli családtámogatások átlagkeresetekhez viszonyított nagyságának alakulását a 2. ábra mutatja.

2009 januárjában a családi pótlék – a GYES-hez hasonlóan – változatlan maradt, és a jelenlegi tervek szerint 2010-ben sem fog növekedni. 2009. szeptember 1-jétől azonban a családi pótlék összege a jövedelmi helyzettől függően differenciálódik, mivel – adóterhet nem viselő járandóságként – bekerül az adóalapba. A családi pótléknak

2. ábra. A gyermekek után járó támogatások a nettó átlagkeresetek százalékában, 1995–2007

* A GYED-et az 1995-ös Bokros-csomag részeként eltörlték, majd 2000-ben újra bevezették.

Forrás: Saját számítások a KSH adatai alapján.
http://www.ksh.hu

a családok bevételei között játszott szerepét mutatja, hogy 2007-ben a gyermeket nevelő családok összes jövedelmének átlagosan kilenc százaléka származott ebből a forrásból (lásd: Gábos 2008). Nemzetközi összehasonlításban is magasnak mondható Magyarországon ennek a juttatásnak az átlagjövedelemhez viszonyított nagysága.

A *családi adókedvezmény* rendszere többször módosult a személyi jövedelemadó bevezetése (1988) óta. Jelenleg csak a három- vagy többgyermekes családok vehetik igénybe bizonyos jövedelmi szint alatt, évente gyermekenként 4000 forint értékben.

Ennél jelentősebb anyagi támogatást jelentett az érintett családoknak a *támogatott lakáshitel*, valamint a jogosultság esetén vissza nem térítendő *lakásépítési juttatás* („szocpol”). Mindkét támogatási forma kifejezetten a gyermekes családok lakáskörülményeit volt hivatva javítani: például a lakásépítési támogatás összege a családban élő gyermekek számával növekedett, mégpedig úgy, hogy a második és harmadik gyermek után magasabb összeg járt, mint az első után. A lakástámogatásoknak a 2000

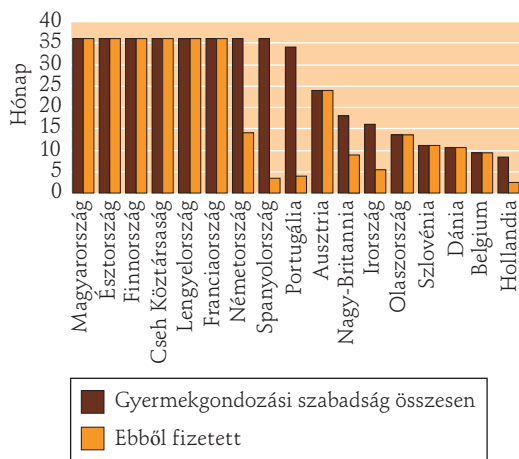
óta kisebb-nagyobb változtatásokkal, de folyamatosan működő rendszerét a Bajnai-kormány 2009 júliusában felfüggesztette, majd októbertől megváltozott feltételekkel újraindította a kamattámogatási programot.

További, itt nem részletezett pénzügyi családpolitikai juttatások közé tartozik még az *életkezdési támogatás*, a *rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény*, valamint a *rendkívüli gyermekvédelmi támogatás*.

A gyermekek születéséhez kapcsolódó támogatási és szabadságolási rendszerek nemzetközi összehasonlítása roppant bonyolult, és – tekintettel a működő rendszerek rendkívüli változatosságára – tökéletes megvalósítása szinte lehetetlen feladat. Ennek ellenére tény: a jelenlegi magyar rendszert minden összehasonlítás-kíséret a bőkezűek közé sorolja, akár az otthon tölthető idő mennyiségét, akár a jövedelemhelyettesítési arányt (a GYED esetében), akár az egyetemes jelleget (a GYES esetében) tekintve.

A 3. ábra nemzetközi összehasonlításban mutatja meg, hány hónapig maradhat távol a munkájától az anya (vagy az apa) a gyermek születését követően, illetve, hogy ezen belül hány hónapon keresztül kap kisebb-nagyobb jövedelempótló támogatást. Jól látható, hogy Magyarország (Észtországgal, Finnországgal, Csehországgal és Lengyelországgal együtt) azok közé az országok közé tartozik, amelyek hosszú – három évig tartó – otthonmaradásra ösztönző rendszert tartanak fent. Franciaország helyzete különleges, mivel csak a második gyermektől jár hosszú és fizetett szabadságolási időszak, az első gyermek után még nem. Németországban, Spanyolországban és Portugáliában szintén hosszú szabadságra van lehetőség, ám ennek csak töredékére jár támogatás. A többi vizsgált

3. ábra. Gyermekgondozási szabadság az Európai Unió néhány országában, 2008

Forrás: Moss-Korintus (2008)

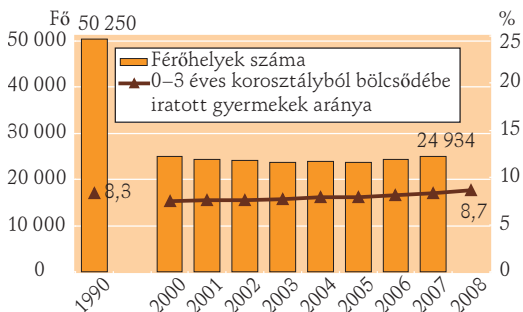
országban az engedélyezett szabadság jóval rövidebb, a sor végén állóknál az egy évet sem éri el.

GYERMEKELLÁTÓ INTÉZMÉNYEK

A kisgyermek számára biztosított intézményes ellátás elérhetősége alapvetően meghatározza a gyermek születését követő munkavállalás időztését. Magyarországon a háromévesnél fiatalabb gyermekek számára a bölcsődék jelentik az elsődleges intézményes ellátási formát. Bölcsődébe a gyermekek húszhetes koruktól vehetők fel, de a gyakorlat azt mutatja, hogy (nem függetlenül a GYED megszűnésének időztésétől) főleg a kétéves kor betöltése után íratják be a szülők a gyermekeket, és közülük szép számban maradnak az intézményrendszerben háromévesnél idősebbek is.

A bölcsődei intézmények és ezzel együtt a férőhelyek száma a rendszerváltozás után radikális csökkenésnek indult, 1990 és 2004 kö-

4. ábra. A bölcsődei férőhelyek száma és a 0–3 éves korosztályból bölcsődébe beíratott gyermekek aránya, 1990–2008

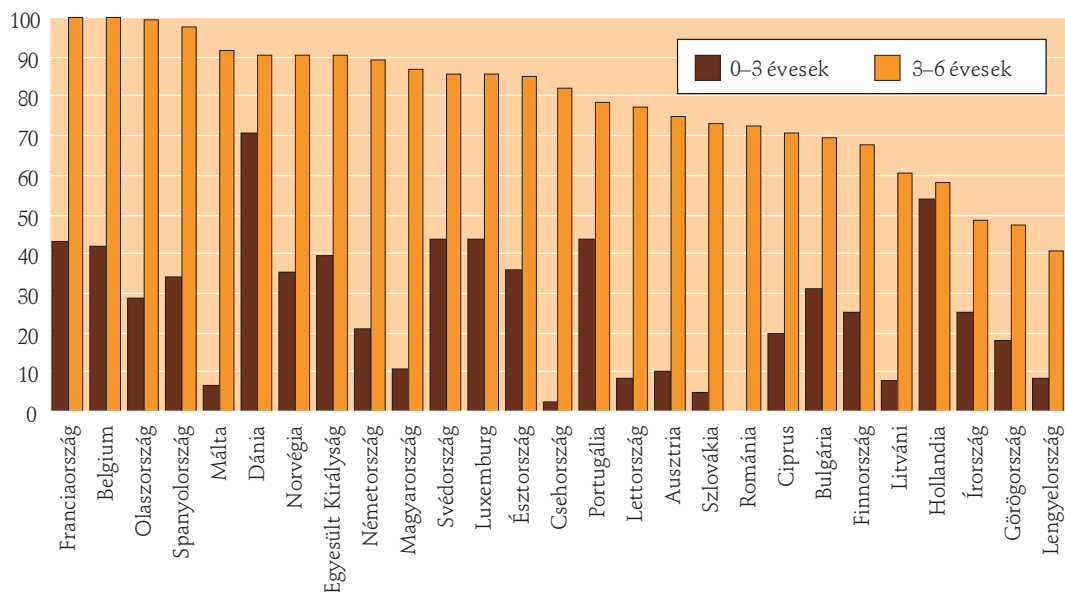

Forrás: Nem publikált KSH adat

zött gyakorlatilag a felére esett vissza (lásd a 4. ábrát). A csökkenés hátterében a munkahelyek által fenntartott bölcsődék megszűnése, valamint számos önkormányzati intézmény bezárása állt. A férőhelyeknél jóval kisebb mértékben csökkent a bölcsődébe járó gyermekek száma, ami a működő intézmények kihasználtságának növelésével, esetenként túlterhelésével járt. Ennek következménye, hogy a 0–3 éves korosztályból bölcsődébe járó gyermekek aránya alig változott a rendszerváltozás óta: mindvégig nyolc százalék körül ingadozott. Az alacsony átlagos ellátottsági arány és az azzal gyakran párosuló túlszűfoltosság jelentős területi egyenlőtlenségeket takar. Legjobb helyzetben a közép-magyarországi régióban élők vannak, míg Észak-Magyarországon sokkal kedvezőtlenebbek a viszonyok.

Az átlagosan nyolcszázalékos magyar korosztályi ellátottság lényegesen elmarad a legtöbb európai ország hasonló mutatóitól. Az OECD adatai szerint Dániában 70, Hollandiában 50, Franciaországban, Svédországban és Belgiumban pedig 40 százalék fölötti ez az arány (lásd az 5. ábrát). A mienkhez hasonlóan szerény, vagy még alacsonyabb viszont az ellátottsági arány Csehországban, Litvániában, Ausztriában, Szlovákiában, Lengyelországban és Lettországban.

5. ábra. Gyermekintézményben ellátott gyermekek aránya az Európai Unió országában, 2006

Forrás: OECD Family Database. <http://www.oecd.org>

Az 5. ábra adatait a 2. ábrán látottakkal összevetve világossá válik, hogy az európai gyakorlat – bár számtalan egyedi variáció létezik – jellemzően két alapmodellt követ. A skandináv megoldás szerint az anyák csak viszonylag rövid ideig maradhatnak távol a munkapiactól, viszont a 0–3 éves gyermekek nagy többsége számára hozzáférhető az intézményes gondozás. Ezzel szemben a kelet-európai országok többségében, köztük Magyarországon elterjedt másik modell hosszabb szülői szabadságot és szűkebb intézményi kapacitást kínál, s ezáltal inkább az anyai gyermekgondozást részesíti előnyben.

A szülői szabadságnak és a kisgyermekes intézményi ellátásának egymást helyettesítő voltából adódik, hogy a GYES időszakának 2010-től tervezett lerövidítése nem valósítható meg a gyermekek napközbeni ellátását szolgáló intézmények befogadóképességének számottevő bővítése nélkül. Ezt az igényt felismerve a GYES-re

vonatkozó változásokat is tartalmazó törvénymódosítás felkéri a Kormányt, hogy 2009. október 15-ig nyújtson be olyan törvényjavaslatot az Országgyűlésnek, amely ezt a problémát hivatott orvosolni.

Bár a háromévesnél fiatalabb korosztály számára továbbra is döntően a bölcsődék biztosítják az ellátást, az elmúlt években dinamikusan nőtt az alternatív megoldások száma. Míg 2005-ben csupán 78 családi napközi volt, számuk 2009-ben 260-at tett ki. Ezek az intézmények rugalmas, családi-as ellátást nyújthatnak 5–7 fős gyermekcsoportoknak, akár az ellátást biztosító személy otthonában, akár egyéb helyszínen.

A legnagyobb számban a fővárosban és a közép-magyarországi régió egyéb részein működnek családi napközik. Ez a területi koncentráció valószínűleg nem független attól a tényről, hogy ezek az intézmények a bölcsődéknél kevesebb állami normatív támogatásra jogosultak, az önkormányzatok hozzájárulása pedig esetleges, egyedi meg-

CSALÁDPOLITIKA ÉS TERMÉKENYSÉG,
MUNKAPIAC ÉS TERMÉKENYSÉG

Számos vizsgálat kimutatta, külföldön és Magyarországon egyaránt, hogy a családpolitika és ennek részeként a gyermekgondozási szabadságolási rendszer hatással lehet a termékenység alakulására. A különféle kutatási eredmények lényegében egybehangzó következtetése szerint a készpénzes családtámogatások növelése ösztönzi, míg azok csökkentése visszafogja a gyermekvállalást. Így van ez a családi pótlék jellegű ellátásokkal, az anyasági támogatásokkal, vagy éppen a gyerekszámhoz kötött adóalap-kedvezményekkel is, bár kétségtelen, hogy a különféle támogatási rendszerek ebből a szempontból nem egyformán hatékonyak. Pozitív példaként említhető a franciaországi rendszer, amelyben csak a második gyermek megszületésétől kezdve jár hosszú és magas szinten támogatott szülői szabadság.

Dilemmaként szokott felmerülni a készpénzes támogatások hatásával kapcsolatban, hogy egyes vizsgálatok szerint viszonylag jelentős emelés sem vezet igazán számottevő termékenység-növeléshez. Sok esetben pedig nem világos, hogy egy-egy juttatás-emelés képes-e hosszú

távú hatást kifejteni, vagy csak az egyébként is tervezett szüléseknek a tervezettnél előbbre hozása valósul meg. Kérdéses továbbá a népesedési szempontból hatékonynak tekinthető szülői szabadság hossza és a fizetett támogatás mértéke.

Az a megfigyelés, hogy a magas női foglalkoztatottságot elérő országok – például Svédország – gyakran a legkedvezőbb termékenységi adatokkal rendelkeznek, egyre inkább a család és a munkavállalás összehangolását segítő intézkedések hatásai felé fordítja a kutatók figyelmét. Az ilyen irányú kutatások legfőbb következtetése az, hogy különálló intézkedések nem, csupán a társadalmi-gazdasági környezet koherens, az anyai munkavállalást elősegítő átalakulásai hozhatnak pozitív változást a gyermekszám alakulásában. Ide tartozik a megfelelően fizetett, ám nem túlságosan hosszú gyermekgondozási szabadság; a megfizethető, megfelelő számú és színvonalú bölcsődei férőhely; a férfiak fokozódó szerepvállalása a háztartási és a gyermek körüli tevékenységben, valamint mindazok a munkapiaci körülmények (rugalmas munkaidő, távmunka, részmunkaidő...), amelyek elősegíthetik a családi és a munkahelyi feladatok összeegyeztetését.

állapodások függvénye. Ennek megfelelően a családi napközik – az elvileg ingyenes állami bölcsődékkel ellentétben – térítési díjat számítanak fel a szülőknek. Jellemzően csak ott tudnak működni, ahol azt a szülők meg tudják fizetni. 2007-ben összesen 1448 gyermeket gondoztak családi napköziben.²

Szemben a 3 év alattiak ellátásával, a háromévesnél idősebb, de iskolába még nem járó gyermekeket gondozó intézményekkel való ellátottság jónak mondható Magyarországon. 2006-ban (OECD adatok szerint) a 3–6 éves korcsoport 86,9 százaléka járt

nálunk óvodába. Ez ugyan elmarad Franciaország, Olaszország és Spanyolország adataitól, ám alig tér el a skandináv államok, Németország, vagy Nagy-Britannia mutatójától. A volt szocialista országok közül csupán Észtországban, Csehországban és Litvániában hasonlóan kedvező a helyzet.

Az országos átlagban pozitív képet beárnyékolja azonban, hogy az óvodai ellátás is területi és társadalmi egyenlőtlenségek jellemzik. Rontja az esélyeket, hogy csak a gyermek ötéves korától kötelező a felvétel, a kisebbek ellátása helyhiányra hivatkozva visszautasítható. A már óvodába járó gyermekek szüleinek pedig gyakran a rugalmatlan napi nyitvatartási idő, valamint a nyári

² Az utóbbi években az óvodákban is létrehoztak bölcsődés-korúakat fogadó csoportokat, ezekről azonban nem áll rendelkezésre országos adat.

bezárások okoznak nehézségeket.

MUNKAPIACI KÖRNYEZET

Míg az Európai Unió 27 országában 2008-ban a 15–64 éves férfiaknak átlagosan 72,8 százaléka, az ugyanilyen korú nőknek pedig 59,1 százaléka dolgozott, addig Magyarországon ugyanezek az arányok mindössze 63,0 és 50,6 százalékot tettek ki.³ A magyar férfiak lemaradása az európai átlaghoz képest mindenekelőtt munkapiaci okokra vezethető vissza, a különféle nyugdíjszerű ellátásban részesülők, valamint az egyéb okból inaktívak magas arányával függ össze (lásd a jelen kötet 8. fejezetét), a nők esetében viszont az eltérést nem kis részben a kisgyermeket nevelő nők alacsony aktivitási szintje magyarázza.

Magyarország a 20. század közepe óta a kétkeresős családmódellet az uralkodó, vagyis a nő csupán a gyermekszülést követő időszakra vonul ki a munkapiacról. A modell egyeduralmát azonban erősen megingatták a rendszerváltozást követő munkapiaci változások. A kilencvenes évek elején drámai változásokat hozott a nagyarányú munkanélküliség megjelenése, illetve az inaktivitás különböző formáinak elterjedése. A kilencvenes évek második fele óta a foglalkoztatás szintje többé-kevésbé stabilizálódott. Ami a szülőket illeti: 2007-ben a 0–14 éves gyermeket nevelő kétszülős családok 44 százalékában mindkét szülő dolgozott, ugyanakkora volt az arányuk azoknak, amelyekben csak az egyik szülőnek volt fizetett munkája, viszont minden tizedik gyermeket nevelő családban mindkét szülő munka nélkül volt. A gyermeküket egyedül nevelő nők 61 százalé-

ka végzett fizetett munkát 2007-ben.⁴

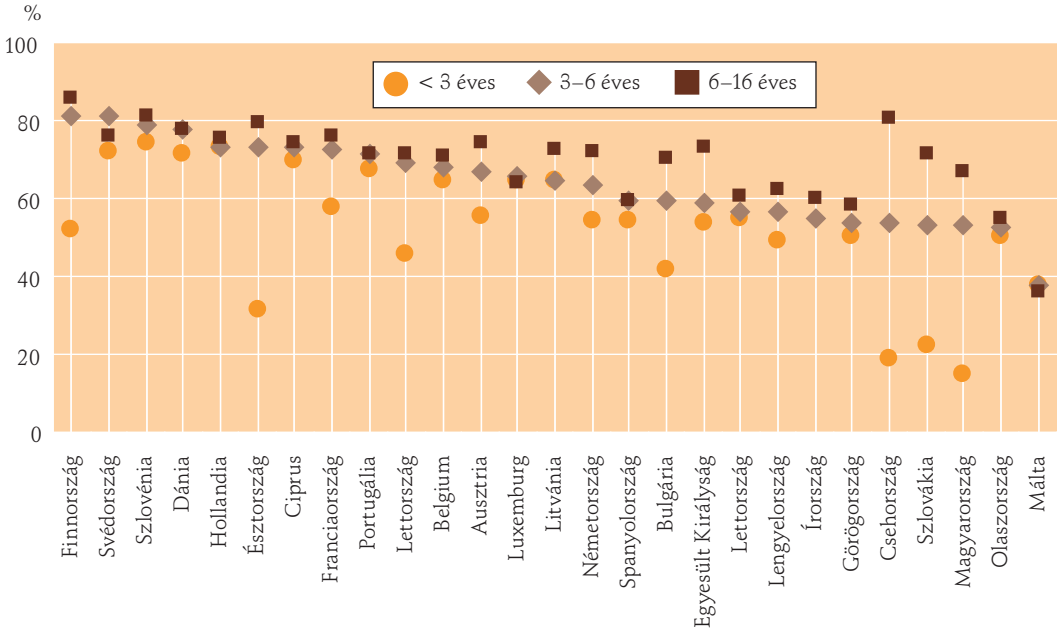
A nők körében a fizetett munkavégzés felfüggesztésének leggyakoribb oka a gyermekvállalás, illetve az ahhoz kapcsolódó szabadságolási formák igénybevétele. Nemzetközi összehasonlításban a magyar nők hosszú időt töltenek otthon a gyermekükkel, az esetek túlnyomó többségében teljesen kihasználják az erre rendelkezésre álló hároméves támogatott időszakot. Bálint és Köllő számításai szerint (2007) 1997 és 2005 között átlagosan 4,7 évig maradtak távol a munkapiactól az egymás után születő gyermekükre vigyázó nők. A 6. ábra, amely a többi Európai Unió tagállammal veti össze Magyarország helyzetét, jól mutatja, hogy a háromévesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők 15 százalékos foglalkoztatási arányával – kissé még Szlovákia és Csehország mögött is lemaradva – Magyarország az utolsó helyen áll Európában. Ugyanakkor a 3–5 éves, de különösen az ennél nagyobb gyermeket nevelő nők hazai foglalkoztatási aránya nem marad el az átlagos európai szinttől, sem a magyar nők átlagos aktivitási rátájától. A 3–5 éves gyermekek anyjának viszonylag alacsony foglalkoztatottsága összefügg azzal, hogy a GYES-ről visszatérő nőknek sok esetben nehézséget okoz a munkapiacra való be- vagy visszailleszkedés. Ezt a problémát igyekszik orvosolni a 2007-ben bevezetett START-PLUSZ kártya program, amely a gyermekgondozási szabadság után munkába álló anyák munkáltatóinak nyújt kedvezményeket.

A szülők munkavállalását érintő másik sajátosság Magyarországon a *részmunkaidős foglalkoztatás* alacsony aránya. Nyugat-Európában, különösen az északi államokban a részidős munkavállalás – elsősorban a nők körében – a családi és a munkahelyi feladatok

³ Forrás: EUROSTAT. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

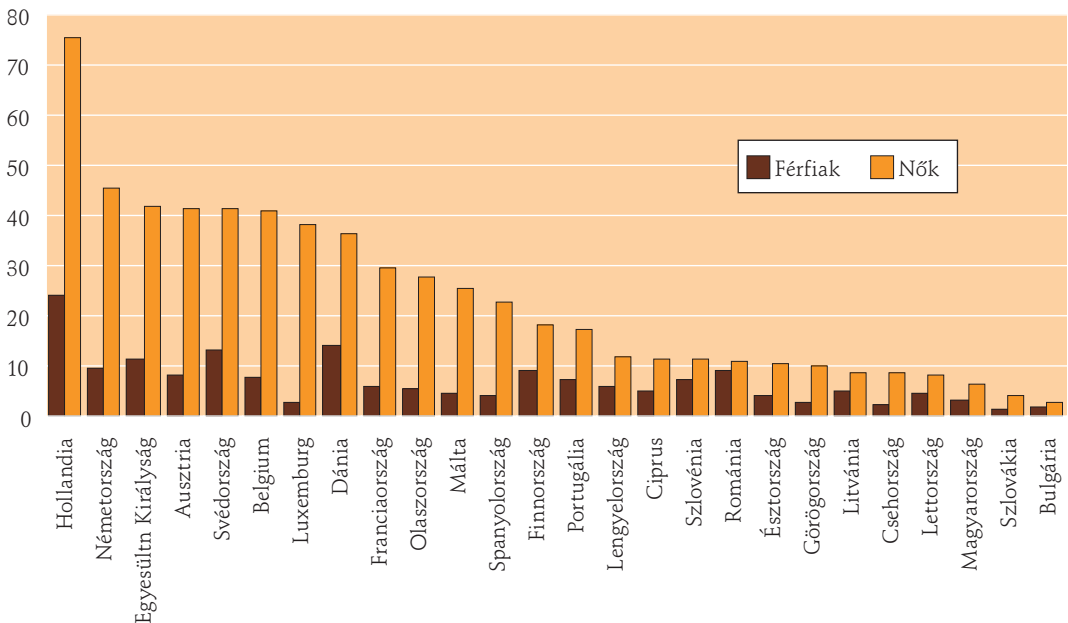
⁴ EULFS^F <http://www.oecd.org>

6. ábra. A foglalkoztatott anyák aránya a legfiatalabb gyermek életkora szerint az Európai Unió országaiban, 2007

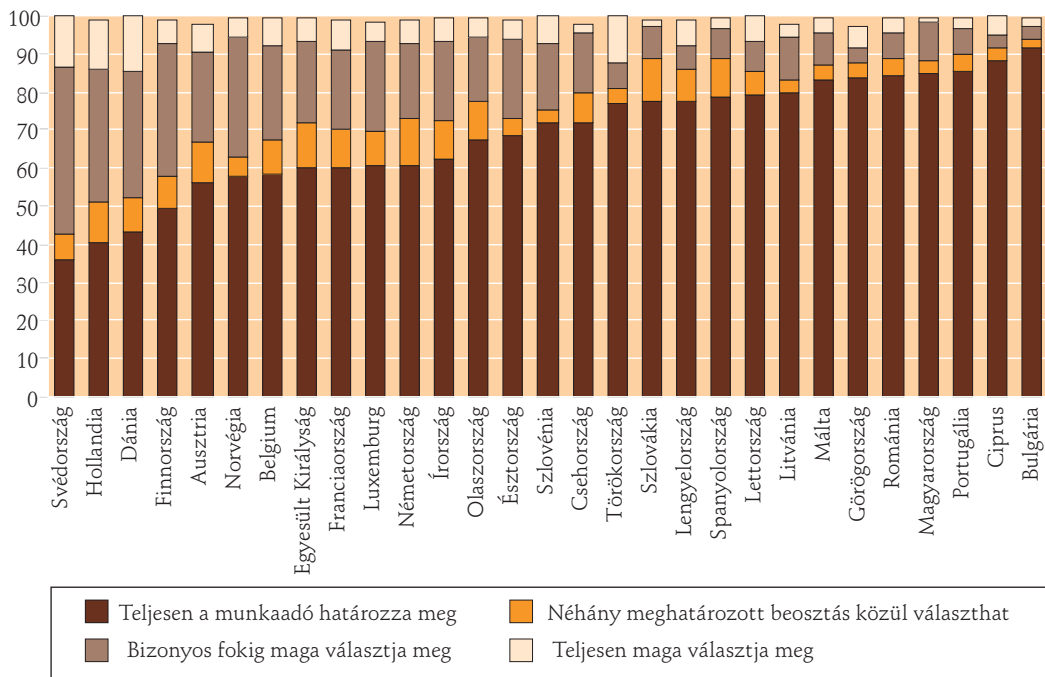
Forrás: OECD Family Database. <http://www.oecd.org>

7. ábra. A részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatott százalékában az Európai Unió országaiban, 2008

Forrás: EUROSTAT <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

8. ábra. A munkavállalók lehetsége munkaidejük megválasztására az Európai Unió országában

Forrás: OECD. <http://www.oecd.org>

összehangolását segítő megoldások klasszikus formája. Míg 2008-ban az EU 27 átlagában a munkát vállaló nők 31,1 százaléka dolgozott részmunkaidőben, nálunk ugyanez az arány mindössze 6,2 százalék.⁵ Arról azonban sajnálatos módon nincsen információnk, hogy a részmunkaidőben foglalkoztatott nőknek mekkora hányadát teszik ki a kisgyermekes anyák. Magyarországon a nőknek (csakúgy, mint a férfiaknak) a többsége heti 40–45 órában dolgozik, csupán 6 százalékuk dolgozik ennél kevesebbet, 5 százalékuk pedig 45 óránál is többet (EULFS). A részmunkaidős munkavállalás alacsony aránya Magyarországon több, egymással összefüggő okkal magyarázható. Ezek közé tartoznak a munkavállalással járó magas fix költségek (pl. ingázási idő),

amelyek a részmunkaidős munkavállalás kínálatát szorítják le, és az ilyen jellegű munkavégzés iránti keresletet alacsony szinten tartó munkaadói bérköltségek is (7. ábra).

A gyermeket nevelő, munkavállaló szülőket bizonyos munkaidő-kedvezmények illetik meg. Ezek Magyarországon azonban nem a napi feladatok ellátását könnyítik meg, hanem elsősorban rendkívüli helyzetekben jelentenek segítséget. Ilyenek a gyermekek után járó pótszabadságok, valamint a gyermek megbetegedése esetén járó táppénz. A család döntési szabadságát (legalábbis elvileg) növelő eleme a szabályozásnak, hogy mindezeket akár az apa, akár az anya igénybe veheti. Kifejezetten az apák számára fenntartott munkaidő-kedvezmény Magyarországon az öt munkanapnyi munkaidő-kedvezmény (az úgynevezett „apanap”), amelyet az apák a szü-

⁵ Forrás: EUROSTAT. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

lést követő második hónap végéig tetszés szerinti időpontban vehetnek igénybe.

A törvényileg szabályozott munkaidő-kedvezményeken kívül a munkaadók elvileg számos módon segíthetik munkavállalóikat a családi kötelezettségek és a munkahelyi feladatok összehangolásában. A munkahelyek lehetséges családbarát intézkedései közül (mint például a kötelezően előírt szabadságon felüli munkaidő-kedvezmény vagy munkahelyi bölcsődék és óvodák üzemeltetése) a *rugalmas munkaidő* lehetőségére vonatkozóan állnak rendelkezésre nemzetközi adatok. Ezek azt mutatják, hogy az EU 21 tagországa között Magyarországon az egyik legnagyobb (85 százalék) azoknak a munkavállalóknak az aránya, akiknek a munkaidejét teljes egészében a munkaadójuk határozza meg, vagyis semmiféle beleszólásuk nincs abba, milyen időbeosztásban végezhetik a munkájukat. Ugyanez az arány a skandináv országokban 40–60 százalék között alakul, Ausztriában is csak 56 százalék. A magyarországinál kedvezőbb a helyzet több volt szocialista országban is – például Csehországban (72 százalék), Szlovákiában (77 százalék) és valamelyest még Lettországon és Litvániában is (8. ábra).

FOGALMAK

GYED: gyermekgondozási díj

GYES: gyermekgondozási segély

GYET: gyermeknevelési támogatás

TGYÁS: Terhességi-gyermekágyi segély

IRODALOM

- BÁLINT M.–KÖLLŐ J. (2007): Gyermeknevelési támogatások. In: Fazekas K., Cseres-Gergely Zs. és Scharle Á. (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör*, MTA–KTI 2007: 54–71.
- FREY M. (2002): „A gyermeknevelési támogatásokat igénybe vevő és a családi okból inaktív személyek foglalkoztatásának lehetőségei és akadályai”, *Demográfia*, 2002/4: 406–437.
- GÁBOS A. (2008): Családtámogatási rendszer és a családok helyzete. *Társadalmi R riport 2008*. TÁRKI. 304–323.
- GYARMATI ANDREA (2008): A népesedéspolitikai, szociálpolitikai, gyermekvédelmi értékek, célok, eszközök változása a magyar családtámogatási rendszerben a rendszerváltástól napjainkig. *Demográfia*, 2008/4: 376–405.
- IGNITS GY.–KAPITÁNY B. (2006): „A családtámogatások alakulása: célok és eszközök”, *Demográfia*, 2006/4: 383–401.
- KORINTUS M. (2009): A gyermekgondozási szabadsággal kapcsolatos kérdések Magyarországon és az Európai Unió néhány államában. In: Nagy Ildikó–Pongrácz Tiborné (szerk.) *Szerepváltozások*. TÁRKI. Budapest, 2009: 65–78.
- KSH (2006): *A munkavégzés és a családi kötelezettségek összeegyeztetése 2005*. Budapest, 2006.
- KSH (2006): *Visszatérés a munkaerőpiacra gyermekvállalás után*. Budapest, 2006.
- MOSS, P.–KORINTUS, M. (2008): *International Review of Leave Policies and Related Research 2008*. <http://www.berr.gov.uk/files/file47247.pdf> A letöltés dátuma 2009 09 17.
- OECD *Family Database*
http://www.oecd.org/document/4/0,3343,en_2649_34819_37836996_1_1_1_1,00.html
- TÁRKÁNYI Á. (2002): *A családdal kapcsolatos jogszabályok Magyarországon. 1980–98-ig*. Budapest, KSH NKI. Kutatási jelentések 67.

HONLAPOK

www.szmm.gov.hu – Szociális és Munkaügyi Minisztérium

www.magyarorszag.hu – Kormány Portál

